

ΛΕΟΝΙΔ ΠΟΛΤΑΒΑ

π.κ.

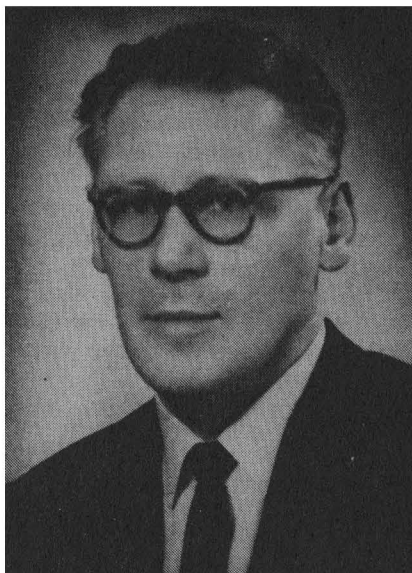
ΠΟΕΜΜΑ

ЛЕОНІД ПОЛТАВА

П О Е М И

diasporiana.org.ua

НЬЮ-ЙОРК

© Copyright 1983 by Leonid Poltava
SELECTED POEMS

**Графічне оформлення
Петра Сидоренка**

**Publishing, Typesetting and Printing by META Publishing Co.,
P.O.Box 54101, Linden Hill Station, New York 11354. Tel.: (212)445-2836**

*Дорогій Дружині
Галині
присвячує*

Автор

ДИТЯЧА ПОЕМА ПРО 1933 РІК

Скінчилася гра, і м'ячик упав,
Неначе в пісок його хто укопав!
Ми всі зацікавилися, бо там, на вуглі,
З'явилася жінка, чорніша землі!
Розводила руки, а ноги — колоди,
Ішла і спиралася на загороди.
— Ой, діточки, хлібця!— сказала і впала..
— Біжи, Валентино! (Ми досить ще мали).
Побігла сестричка, прибігла сестричка,
А жінка лежить, із ніг кров та водичка...
Ми хліб, огірочки і сало поклали,
Та жінка селянська уже не приймала.
Пройшла вона довгу дорогу важку,
Осталось тільки лице на піску,
Осталось життя на піску...
Навколо весни тепленької слід,
А вона холодна, мов лід!
Розбіглися діти скоріше додому,
Про бідну селянку сказати удома.
Бабуся сказала:— Вона не воскресне,
Та буде навіки їй Царство Небесне!

1933 р., у місті Полтаві

(Авторові тоді було 12 років, відтворено з пам'яті)

ГОФМАНІВ ДЕНЬ

*Я в смерті ще раз хитро видер
Кипучу ніч з надхненням і вином.*

М. Бажан «Ніч Гофмана»

Під синьою сяючою даллю
Небес, настромлених на вістря труб,
Лежить Берлін, неначе у проваллі
Розхристаний, півобгорілий труп.
Розкинув руки, вибряклі і грубі,
Криві мости у поросі й смолі,
Шпилів зухвалих витрошені зуби
Розсипавши безладно по землі.
Сіріє день. Та не співають дзвони.
Не свищать ні машини, ні гудки,
Лише у небесах чіткі закони
Житя і смерти пишуть літаки.

І радник Гофман, що сидів уперто,
У затишку пліснявої корчми,
Також у ріднім місті має вмерти,
Як гість приблудний, десь під ворітьми.
В старім плащі, згубивши капелюха,
Тепер щоденно він на тій путі,
Де паша бункера ковтає глухо
Людей рвучкий, шумуючий потік.
І світлом дня наляканий безміри,
Серед мундирів, і облич і морд,
Він аж тепер побачив і повірив,
Який страшний отой німецький чорт.
Гудуть гудки.
Повільно всі виходять,
Щоб за годину бігти знов сюди,
Ах, як же тяжко плентатись по сходах,
А він же був ще вчора молодим!
Поплівся радник, стомлений, голодний,
Та, обійшовши зламани мости,
Він аж тепер побачив, аж сьогодні,
Що вже додому нікуди іти.
Бо дім лежав розкраяний натроє,
І на руїнах танцював пожар.
Лиш під ногами вибитим набоєм
Стирчить його преситий каламар.
Єдине, що лишилось нерозбитим,
Єдине, що судилося знайти.

Єдиний

Ти!..—

І радник Гофман, сірий, посивілий,
Згубивши все — від туфлів до жони,
Простяг в руїнах руки, наче крила,
Притисшись до пробитої стіни.
Не молитесь.

Не плаче.

Не сміється.

Навіщо мертвим плач і молитви?
І тільки серце, що нерівно б'ється,
Нагадує, що він іще живий.
Здрігається. Колючими очима
Впивається в незрозумілий світ.
Збагнуть його!—

Та ще незнані рими

Йому страшний жбурляє динаміт,
І сунуться запінені квартали
В провалля, глибше, в божевільне дно,
І в Гофманові очі засміялась
Весела кров, як випите вино.
Тоді вхопив він каламар преситий,
Аби жбурнути ним в слизавий труп,
Але безсилий, роками розбитий,
Він падає у чорні пальці труб.
Давно згорів той льох, де він задуха,
Важких люльок і дотепів легких
Ховали мрійника від днів, що глухо
Котились у провулках кам'яних.
І радник Гофман сірий, посивілий,
Що не дійшов до щастя навмання,
Лежить в руках нежданої могили —
Жорстокого, негаснучого дня,
Того, що свастики щербаті зуби
Крутив, як млин, розбризкуючи кров,
Аж доки впевнено, тверезо й глухо,
День Гофмана сьогодні не прийшов,
День Гофмана під голубою даллю
Небес, настромлених на вістря труб,
В глибокому, задушному проваллі,
Де дотліває півзгорілий труп,
Де не співають вимріяні дзвони,
І у льохах не цокають чарки,
А тільки в небесах чіткі закони
Життя і смерти пишуть літаки.

ПАНІ ГЕРТА

Містечко.

Витерті вузькі пороги,
Що стисли вуличок вузький потік,
І клопоть неба, сірого й слизького,
Шпилем зухвалим прип'ятий навік,
І брук завулків, за століття стертий,
І сивих веж вугласта, довга тінь,
І данина одвічній гості смерті —
Кладовище з десятком поколінь.

Огрядна пані у високих ботах,
З торбинкою незмінною в руці
Іде повільно, сповнена турботи
Обходити дбайливо камінці.
Читає вивіски на кожному домі
Її затиснутий округлий рот.
Лише своїм давно уже знайомим
Вона повільно каже: «Грюсс ін Готт».*

Та ось і сходи, топтані давно вже,
Плескати двері з проділками ґрат.
І пані Герта, до дверей дійшовши,
Повільно оглядається назад:
Усе спокійно.

Стигнучі хлібини
У булочній білють із вікна,
У доброму сусідстві в магазині
Одвічна пляшка — тільки без вина,
І три калюжі в погнутому бруці,
І дві цеглини — міст через багно,
І вічні вогники сухих настурцій,
Що уросли від часу у вікно,
(Підозріває пані: то з паперу!..).
Спокійно все.

І ось м'яка рука
Ключа вмочає у високі двері
І за собою швидко замика.

Обтерши сторожко і пильно боти,
У жовту шафу вклеївши пальто,
Огрядна пані із окуглим ротом
Ввійшла в кімнату. Графленим листом

Паркет рябіє в неї під ногами,
А на плиті з голівками зозуль —
Плескатими, чудними орденами
Блищать ряди начищених каструль.
В старім сусідстві з рамками сімейних,
Уважно намальованих картин,
Ножі кухонні, як мечі музейні,
Висять погордо на шпалерах стін;
Важкий буфет із безліччю шуфлядок,
Що також люблять тишу, як вона,
Всміхається так весело і радо,
Як мужеві всміхається жона.

І пані йде в своїй просторій кухні —
В блаженнім царстві тиші і мисок,
Де, не родившись, остаточно глухне
Ї пантофляно-слимачний крок.
Підходить до ситенького буфету
І, склисті двері розгорнувши вбік,
Вдивляється, немов душа поета
Вдивляється в безодні голубі:
Як мармурові точені колони,
Блищать ряди начищених тарель,
Блискучі блюдця, ніби медальйони,
Пляшки пузаті, що уміли хмель
Колись тримати склистим перевеслом;
Дзбанки, солянки, хитрі пляшечки,
Видельця, ложки...ложки, ніби весла,
Ті, що на них пливуть усі віки,
Пливе життя — хвилини, дні і роки,
Пливе її квадратний корабель...
І пані у захопаленні глибокім
Блаженно приторкнулась до тарель.
І раптом —

Боже!..

аж хитнулись стіни,
Аж закружляв, дуріючи, паркет:
Щось брязнуло, немов у всій країні
У дзвони вдарили!—
Розбризканий букет,
Блистячки скла розсипалися долі —
Уламки блюдця, білі, мов алмаз,—
І потяглася пані мимоволі
Найкраще блюдечко попестити ще раз.

За що ж, за віщо отака недоля?
Вона ж так мирно із людьми жила,
З чужинцями не зналася ніколи
І навіть в партії ніколи не була!
За що ж ця кара долі-самосудця,
Що хоче паню придавити ниць?—
І падали, завбільшки, як і блюдця,
Великі сльози з голубих зіниць...

Минає все.

І навіть траур нині
Уже минув. Тече блаженний рай.
Вдалось ще ліпше блюдце в магазині
Купити пані знов на «бецугшайн»**
І стало блюдце, як блискучий лицар,
В широкій шафі у своє руслó,
Стоїть і тихо спрагою іскриться,
Бо на столі ще й разу не було.
І пані Герта все мандрує в кухні,
В своїм чотирикутнім кораблі,
Який знайшов у цім містечку бухту,
Найкращу із відомих на землі.
Йй так же точно платять за квартири —
За п'ять вузьких, непалених кают.

Війна скінчилась, слава Богу, миром,
І, очевидно, буде знову «гут»!
Все, як було за зчовганим порогом,
До чого рід її віддавна звик:
Є клапоть неба, сірого й низького,
Шпилем зухвалим прип'ятий навік,
Є брук завулків, за століття стертий,
І сивих веж вугласта, довга тінь,
І данина одвічній гості смерті —
Кладовище

з десятком поколінь.

11-17 лютого 1946 р.,
у замку в Кавфбосрні (Німеччина),
у кімнаті Ганни Черинь і С.М.

* Німецьке: «Вітаю в Бозі».

** Картка-дозвіл на купівлю в повоснній Німеччині.

МІСТЕЧКО ПІД ГОРАМИ

Не грюкають стрімкі трамваї,
На грають вранішні гудки,
Фабричних брам не відчиняють
Закурені робітники.—

Тут тихо й мирно,
Спить містечко
Між гір (туди й сюди гора),
Неначе вкладений у течку
Малюнок зжовклий маляра.
Сім тисяч душ — одна подія:
Якась українка Марія
Ув одежині із села
Чомусь в містечко забрела.

Іще драбинами крутими
Виходить сонце на шляхи,
А вже курять пахучим димом
Почерепичені дахи.
Всі комини, важкі, відлиті,
З стандартним спокое царів,
Курять у небо гордовито,
Немов люльки господарів.
Курять розмовами рідкими,
Курять розмовами кімнат.
Спливає в небо вкупі з димом
І ліжок ранній аромат,
І брязкання мисок, і кроки,
І задихання пилесмока,
І навіть човгіт пантофель
Летить в небесну акварель.
Це ж не життя — сама турбота:
То навари, то підмети,
То знов до Франца-ідіота
У Францію пиши листи
(не втік, як інші!). По обіді
Так і чекай дурних сусідів,
Після яких разів із п'ять
Все вимітай з вісьми кімнат.

Та понад все ота новина
Про українку .

Тут взагалі про Україну
Почули, як прийшов пакет.
Були часи! У тім пакеті,
Ах, Боже мій, що там було:
І сало, й масло у брикетах,
І мед, прозорий, ніби скло...
Так. А тепер — лише події,
І замість медового скла
Якась українка Марія
Чомусь в містечко забрела.

Чужинка — є, немає — сала!..
Бреде серед готичних веж...
Вона «Гайль Гітлер» не сказала,
«Гайль Сталін!» — не промовить теж.
Коли б сама, ато ж дитинка
У неї, люди! Ще й жива!..
Об'їсть нас чисто українка,
А вже недовго й до Різдва!
Подумайте, що за чужинка!—
Вона шукає там кутка,
Де знищені усі будинки,
Де всяк зійшов на бідняка.
Хоч, слава Богу, дружні люди:
Йде від дверей і до дверей,
А двері хрюскають усюди
Вогненным хрюском батарей!
Все повільніш чужинки кроки,
Все глибше й глибше грузне в сніг.
Готичні східці зависокі
Для стомлених Марії ніг.
Пішла Марія геть, за місто...
Приходять спокій, тиша, сни.
Ще веселіш, ще урочистіш
Курять у небо комини.
О, пісне диму! Линь високо.
Неси слова крізь бурю й сніг,
Що наші східці зависокі
Для стомлених чужинця ніг;
Що ми — не місто. Ми — містечко.
Що ми — і там, і там гора,
Що ми — закладений у течку
Рисунок зжовклий маляра.

Мюнхен, 1947
Нью-Йорк, 1983

ПРОЩА

*Не обдурить Бог,—
Карать і милувать не буде:
Ми не раби Його — ми люди!
Моя ти любо! Усміхнись
І вольную святую душу,
І руку вольную, мій друже,
Подай мені. То перейти
І Він pomoже нам калюжу,
І поховать лихе дебеле
В хатині тихій і веселій.*

Т. Шевченко. Ликері. 5. УІІ. 1860

У ЛИПОВОМУ РОЗИ

Падає сонце на шлях,
Падає сонце у порох.
Ледве сіріють крізь морок
Липи в полях
Та у долині хатки —
Жовті, пощерблені стріхи,
Ніби старі мідяки,
Кинуті старцю для втіхи.

Пробігла бричка.
Тиркнули колеса,
І машталіра продзижчав батіг,
Аж покотилось порохняве плесо
Сухими хвилями на Липів Ріг.
А край шляху, де вийшов дуба корінь,
Лишилась постать — згорблена, низька.
Так і завмерла в піднятті суворім
Ї суха, напружена рука.
Столітній дуб хитнув услід гілками,
Найвищими, що з хмарами злились,
І людям недоступними словами
Із постаттю моливсь.
За що? За кого?—
По курній дорозі,
Округ руки намотуючи грози,
Вона пішла, неначе попливла,
У Липів Ріг — в долину до села,

А блискавиці, сикаючи люто,
Шугали в землю із її руки,
Гукаючи про те, що встигли призабути
Далеких хат щербаті мідяки.
Понуро заскрипіли в сінях двері.

— Хто там?

— Це я.

— Ходить в такій порі!

Чи ж ви самі не бачите, Ликеро,
Що все село немов у пожарі?..
Побризкуючи світлом старцюватим,
Каганчик сухо блимає з кутка,
І крадькома, злодіями у хаті,
Снуються тихі ниті у прядках.
Скриплять прядок розкручені химери,
На цілу ніч позходились прядки.

— Вечеряйте, Ликеро...—

Та Ликера

До хліба ні, не простягла руки:
Не рухалася. Виткана спідниця
На жовть долівки обкотом лягла.
Таке жорстке, неначе власяниця,
Повітря в хаті! З цілого села
З усіх низеньких ліплянок убогих,
Із закутів, задушин — звідусіль
Мертвотний дух зійшовся. Ради Бога,
Спиніть ці думи, затамуйте біль!
Аж випростатись раптом захотілось,
Такою стати, як тоді була:
Напружилася, підвелась — і сіла,
Безсила, край стола.
Лиш блискавиці билися об скло,
І гострі тіні кидали тополі
На зморшками покраяне чоло —
Ріллю у полі.

А в закритих зіницях — дні минулі вставали:
Білий палац Макарових, танці і сміх,
Лебедині карети... вальсуючі залі...
У тіні колонад — із кріпачками гріх.
Панський гріх, в рукавичках... Відсвічують шиби
Жовтим блиском розлитого щедро вина...
Лиш вона, лиш Ликера —
Самотня, як риба,
На безводдя жбурнута з глибокого дна.

Пощо краса?— коли кріпацька,
Коли з землею в неї кров!

А з-за колони хтось зненацька
Озвася тепло. Підійшов.
І руку дружньо простягає,
І в очі подивився так,
Як, може, дивляться у раї:
— Не бійтеся... Я теж кріпак.
Хоча і в панському мундурі —
Як ви — невільник. Крадькома
Книжки таємні укладаю
І Бога ревностно молю,
І Бога-Господа благаю
За ту, кого найбільш люблю,—
За Україну... Мати в хаті?
То й ми ходім! Не в палац, ні.
Мені там тяжко, як в труні,
Там гірш найгіршої образи
Дивитись на рабів... Пішли.
Не бійтеся. Я звусь Тарасом
Шевченком...

Попливли
В очах заплющених Ликери
Минулі дні, мов корогви.
І їй здалось: відкрились двері,
І він заходить! Він, живий,
Хто вмів і бідну полюбити,
Хто з-за розкішного стола
Пішов у ліплянку!

Як вліті
Поля обсотує імла,
Так сиву голову Ликери
Жаркі обсотують думки.
«Їй знову увижаються химери»,—
Поміж собою шепчуться прядки.
А за вікном — гуде гроза,
І ніч гуркоче горобина,
І пада місяць, як сльоза,
З небес — на Україну.

НА ПРОЩУ

Після суботи підійшла неділя,
Як і завжди.
На призьбах ув одежі білій
Сидять діди.
Сто літ пройшло — позбулися мороки:
Сама душа...

А хто ж це в путь-дорогу одиноко
Так поспіша?
Горбата торба на старечих плечах,
В руках — ціпок.
І, ніби в'язня, що зібравсь на втечу,
Квапливий крок.

Тоді й діди із місць своїх устали
Благословить:

- Прости, Ликеро. Ми тобі прощали...
- Хай Бог простить...
- Так ти у Київ?
- В Київ та у Канів.
- Ой, на біду!

Ті городи збудовані для пана...

— А я піду,

Тараса ще побачити, Тараса...

І пішла із села. До дзвіниць і бульварів
Новий стрінути день.
Йде Ликера в пилу — як у небі по хмарах,
Поспішаючи, йде.

З високости вже сонце для неї не світить,
Сонце там — на землі,
Де лишилися палац і доля розбита
У глухому селі.

У КИЇВСЬКОГО ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА

Тяжкі, плитасті розхилились двері,
Поштиво вгнувсь лякований лакей:

— Прошу-с, проходите-с...

На столі папери,

Облипли стіл папери, наче глей.

Плескатий стіл, з ножищами крутими —
Дубовий стіл, завалений украй.

В фотелі — губернатор. А над ними —
В широкій рамі — тощий Ніколай.

— До Ваших послуг, господін Сєрьогін.
— З протестом я. Позвольте доложить,
Що до Шевченка — всі ведуть дороги,
А в тій могилі — сховані ж ножі!
Селянство валить. Чути брязк заліза.
Де той Ромен, а вслухаєшся: чуть!
Ви знаєте, ножі на те, щоб різать,
А не заріжуть — ще простіш: уб'ють!
Ми просим: щоб не пізно — розженіте!
Він ще живий, крамольний малорос...—
Летять до стелі пиховито
Колечка-персні з папірос.
І губернатор, посміхнувшись м'ятно,
Лише кінцями піскуватих брів:
— Все, що можливо — зробимо. Понятно?..—
Відкинувшись у крісло, відповів.
І, кілька плям лишивши на папері,
Сказав, пригладжуючи вуса:
— Мітрухін, ти пойдьош тудя перевірь,
Але дивись, не підійми там струсу.—
Тоді панок, рожевий від утіхи,
Задком подався до дверей, на край.
На нього з рам дивився з тихим сміхом
Худенький цар Росії — Ніколай.

МОГИЛА НАД ДНІПРОМ

В ранкових росах світиться могила,
І синє небо краючи навхрест,
Пливе стрункий, білораменний хрест —
Ції землі нев'януче вітрило.
Під ним — Дніпро, і гори, і долини,
Нужденні села, стомлені міста.
Пливи, пливи, кораблю України,
Під скорбним знаменем хреста!

Дивилась здалеку на Канів
І далі не змогла іти.
Лише у синім океані
Летіли хмари, як листи,
Стрімкі листи з її словами,
З її молитвами...

Вночі
Так і проснулась під кущами,
Де вдень спинилась, ідучи.

Столицею став крутосхилий Канів.
В хатах і клунях повні всі кути.
На пагорбах натомлені прочани
З дороги сплять. Ні-ні, не легко йти,
Широка Україна та велика!
Та все ж несли, не чуючи колін,
Бліді міста і села без'язики —
Співцю й заступнику поклін.

Ликера йде.
Лишилась втома
Там, під кущами. На горі
Її стрічають і сіроми,
І молодиці, й кобзарі.
Ох, тяжко йти! Хрипучі груди
Задуха роздирає вкрай.
Круті й високі двері в рай
До справедливости і суду!
Дрижить рука. І тільки очі
Сіяють радісним вогнем.
Так обрій загорається край ночі
Перед святково-урочистим днем;
Так, мабуть, сяє шлях неісходимий,
Голготський шлях через світи
Трудних прочан Єрусалиму,
Що йдуть, щоб душу Богу донести.
Старі й малі.
І мужики, й дівчата.
Корсетки, чумарки і сорочки.
Ликера йде між ними.
Свято!
Свято!
А перед нею устає важкий,
Широкий хрест.
Як він усіх любити
І за усіх терпіти люто вмів!..—
І залилась плачем несамовитим
Бабуся — чи була не при умі?
Її мідяки скидали. На травиці
Вони сіяли щиро, мов квітки.
І плакали високі молодиці,
І супились, і хмурились дядьки;
І раптом полетіло в небо синє,
Розплескуючись лунко по Дніпру,

З гори Чернечої — по всенській Україні
Підхоплене народом
«Як умру...»

Упала. Мовчки на землі молилась,
Обнявши землю, гасячи вогонь.
І встала рвучко:
— Люди! Я ж любила,
Так, як тепер ви любите його!
І він тоді мене любив, нещасну,
Як і усіх любити вмів!..—
Якесь чудне, шалене грало щастя
В очах бабусі. Ой, не при умі
Старенька, певно! Знову на травиці
Лягають м'яко щирі мідяки.
І хмуряться., співаючи, дядьки,
І плачуть, затулившись, молодиці.

БЛАГОСЛОВЕННЯ

Стоїть Ликера,
Простягнувши руку,
Тримаючи подертого бриля.
Яку тобі ще вигадас муку
Ця, довго не приймаюча, земля?
Яку свічу зумієш запалити
Над цим хрестом?..—
Деся
Унизу
Гуде
Глухе копито
За копитом.
І,
Вирвавшись, як вихор, знизу
Помчали коні ген, на схил,
Потягши за собою сизий,
Від спеки перетрухлий пил.
Аж чорне груддя полетіло
Із-під копит, як вороння,
І довго в долах гуготіло,
Шукаючи в бескетті дна.
Все вище й вище! Вітер свище,
Скрипить земля, кричить земля
Про хрест, що буде пожарище
Ще не одно благословлять!

І кров і крик:
— Втікайте, люди!
— Або сповняйте Заповіт!..—
Все ширше й ширше кінські груди
Перекривають Божий світ.
І свиснуло каміння люте
В дончацькі очі.
— Бийте! Бий!
Аж захитались в землю вкуті,
Ввесь світ хитаючи, дуби;
Аж попливла гора Чернеча,
Неначе хмара, попливла
В вітрах скаженої хуртечі.
Замало кари!
Ще лила замало сліз ти, Україно,
Коли ридасш і тепер,
Як на твоїй святій святині
Конем гуляє люципер!
Схил обезлюднів.
Тільки глухо
Копита гуркають в землі —
То кружеляє пан Мітрухін
З орлом двуглавим на чолі.
І раптом вдарила ув очі
Жіноча постать на горбі,
Що руки простягла пророче
Кудись, у хмари голубі.
— Долой, долой!— ошкіривсь дико,
Загнав остроги у боки...—
Та жінка — і не чула крику,
Вдивляючися пильно у блакить.
Там вольні птиці високо кружляли,
Розрізуючи захмарки крильми,
Немов вони цей хрест благословляли,
У скорбну мить покинутий людьми.
Не рухалась Ликера. Як з граніту,
Стояла твердо на землі святій:
Волосся сиве розкуйовдив вітер,
До ніг круті збігалися путі,
Путі-дороги золотого краю,
Затопаного в привозне багно.
О, ні! Вона ні за що не змінє
Цю Божу варту!

Крізь небес вікно
Дивилось сонце:
Є на Україні
Ще хоч один мужчина, чи нема?
Чи муж її зійшов у домовину
Безповоротно?—
Є! Хоча сама —
Та твердо стала! Руки, ніби крила,
У хмари кинула, за обрії земні,—
Дарма, що нехрист скаче на могилу
На змиленім коні;
Дарма, що кінь, як зрушена споруда,
Звівсь над хрестом,
Що вогко тріснули старечі груди
Під копитом,—
Останній крик самотньої Ликери
Почули на землі.
І пан Мітрухін, що прийшов «проверіть» —
Упав з коня:
Ударив об шаблі
Каміння град. Ізнизу із кілками,
З ножами бігли:
— Вмрем, а не дамо!..—
І затріщало цілими віками
Підступливо майстроване ярмо.
І не збагнуть тоді було відразу,
Чи то дончацькі брязкають шаблі,
Чи то по волі месника-Тараса
Святі ножі озвались у землі.
І тільки хрест у небі тополінім,
В безодні голубій,
Усе простивши,— Україну
Благословляв на бій!

1948, Авгсбург

ШТАБ ОТАМАНА МАХНА

1.

Розковані коні сповзали у яр,
Спливали з потоками талого снігу,
І зойкав поранений Рудь-комісар,
До рани-вогню прикладаючи кригу.

Поїхав по хліб — а натрапив на смерть:
Більш смерти, як хліба у цій Україні...

Спливають сніги. Розповзається твердь.
Чи Рудь на підводі, чи вже в домовині?

Мерці не керують. Тож коні бредуть
Самі, до своїх, — недомовлені змовці—
В господарський стан, по прекрасну біду —
По завчені сідла і шпори махновців.

2.

Три ночі блукає Рудь
З петлюрівської частини.
Сніги, наче мертва ртуть,
Долини, мов домовини;
Пече у плече рушниця:
— Тримайся своїх, юначе!—
Лиш місяць, немов лисиця,
В холодному небі скаче.

Іде, як у казці, Рудь —
Козак, що згубив частину:
Направо ступнеш — заб'ють,
Наліво ступнеш — загинеш;
Праворуч — самі червоні,
Роззорені Ванька і Катька...
Ліворуч — скажені коні
Махна — бездітного батька.

В ярузі спинився Рудь:
Ні впасти, ні йти не сила.
У небі росте каламуть,
Долини, немов могили;
Зсуваються темні хмари
Грудням із небесної ями,
Вже чути й лопати удари —
То грім гуркотить над снігами.

І чує зненацька Рудь:
В долині скрипить підвода,
І бачить, що коні йдуть
Якимсь дивовижним ходом ;
І вийшов Рудь на дорогу,
Щоб брата зустріти нині!..

Широка земля для Бога,
Вузька вона для людини.

3.

Уночі, коли місяць апріль
Вибігав у степи крадькома,
Лютим вовком завила метіль —
З комісаром вмирала зима.

І сказав комісару козак:
— Так його, ще й отак-перетак!
Доведеться загинуть удвох —
Мабуть, з Леніном змовився Бог...
Вже нема ні моїх, ні твоїх,
Ні харчів, ні набоїв, ні ніг.
Ранен ти? Лиш тому, не забудь,—
Я тебе не прикінчую, Рудь.

І над братом схиляється брат,
Чує серце, що б'ється не в лад.
Попід черево коні в снігу.
Зачепилася ніч за дугу.
А вони сплять на возі удвох,
І не знають про них ані Бог,
Ані ці здичавілі поля,
А ні ця — найрідніша ж!— земля...

Лиш метіль, як прощальні хустки,
Що тріпочуть у рідних полях,
Та зірки, аж криваві зірки —
Наче кров на прощальних хустках.

4.

Над хвилями Чорного моря,
Посивілого в мороз,
І лагідний, і суворий
Ішов в Україну Христос.

Долонею стишував води,
Засвічував зоряний рай,

І хмари руками розводив,
Забутий шукаючи край.

І тільки святою стопою
Діткнувся крутих берегів,—
Спливли легкотанучим лоєм
Залежані плями снігів;

І тільки ступив — заспівали
Предивно-зелені гаї,
І скрипнуло жалібно рало,
Покинуте у кураї;

І скаржились пустки-облоги:
«Коли Ти вже спиниш зиму?»
І падали биті дороги,
Мов килими, в ноги Йому.

5.

Не сів на недужу підводу,
Що тихо полями брела.
Услід їй пішов.
І підходив Христос до якогось села.

6.

На четвертину кімнати — розпарене тіло печі.
У ній гуготить і клекоче вогонь, кип'яток та узвар.
Єдина вона господиня, єдиній ніхто не перечить,
Хіба що з кутка напівсонно коли захрипить самовар.
Від печі — столи предебелі, не тесані столярями,
Здається, вони на привіллї столами з землі і росли:
Коріння — покручені ноги, гілля — задошковані рами,
На скатертях, шитих квітками, сто плям самогонки-смоли.
Та плям і не видно за густо поставленими мисками,
В яких холодець дриговитий та борщ, як відлуння пожеж,
Стрючки зарізяцького перцю — вогненними язиками,
Шклянки і пляшки поміж ними — загонами вірних стеж;
Оголена дівка-цибуля, товсті оселедці ув отці,
Наквашеної капусти возводиться царська гора...
Так от де зібралися хлопці, підвипилі, чортові хлопці,—
Вітри, невгамовні гуляки з-над Чорного моря й Дніпра!

А він — у кутку з образами, щупленький і ледве помітний,
Сидить, не куштуючи страви, вдивляючись у вікно,
У туго затянутім френчі, з чолом, поруділим і пітним,
Учитель, що учить бандитів — задуманий батько Махно.

За стінами — вірні тачанки і невідмовні «максими»,
При боці — зручний парабелюм — єдиноутробний брат,
І хлопці оці, дядюги, що, хати пустивши з димом,
Пішли з ним в огонь і в воду, вивірені стократ.
Куди їх вести серед степу? Для чого, для кого, до кого?
Хіба ж їм тут мало сивухи, оцим жерунам, що жують,
Що тиснуть в горлянку ковбаси, що мають в обрізі — Бога,
А в серці — страшну пребайдужість або ще страшнішу лють.

Перемело вже? Дурниця! Мете ще петлюрівським снігом
І снігом червоних московців по всій Україні мете.
Говорять: у Менську й Варшаві настала воєнна одлига...
Дурні поговори! Тут — слава і хлопці, і сало, і степ!
Що ж завтра, задуманий батьку? Що ж завтра?— тачанка і коні,
Маршрути — як шибениць петлі, душа — під усі вітри.
А будь вони всі прокляті: зелені і сині, й червоні!..—
І впало, мов люта граната, підвипите слово: «Замри!»

Промова батька Махна

— В душу, в гроб, у печінку й тіло,
В кості, в кров, у отця і мати,
В Бога, в чорта, у ребра й жили,
В б...— Марусю, в її кровать!
Слухай, Рудь!
Вилітай із хати —
Інформацію нам веди!—

Знову чавкіт. Та піч горбата. Та зіпрілі її зади.

7.

Даремно тих коней відбили червоні!
Вони не забудуть ніколи Махна!..—
Не треба шукань, небезпек і погоні:
Не встиг іще Рудь відійти від вікна,
Як віз підкотивсь до махнівської хати,
А в ньому, на дошках кривавих, навзнік,
Лежать непритомні, нерушні два брати:
Німий комісар і замерзлий козак.
Рудь вибіг,
до них!.. —

упізнав, і зненацька
По конях ударив, пустивши в алюр,
І віз покотивсь несподівано хвацько,
Пірнаючи в хвилях весняних баюр!

Рвонувся Махно, і зірвалися хлопці —
Пройдисвітки-відьми та вітру сини,
І Рудь опинився в роздертій сорочці,
Як крикнув Махно:
— Зупини!

8.

Обоє живі, а звестися нездібні.
Над возом схилились зубаті роти:
— Щось, Руде, на тебе занадто подібні?..—
Бандит обізвався: — Брати.

— Ага!.. Так стріляй же! Це ж наші враги!—
І степ, наче здиблений кінь,
Копитами блискавку бив навкруги,
Розколюючи далечінь.

І батько здригнувся від реготу: — Ріж!
Дивися ж: тризуб і зоря!..—
І падало слово, як щерблений ніж,
У душу плугатаря.

І третій тоді натискає курок:
Вже зроду не встануть брати.
І кинув Махно, відійшовши на крок,
Спокійно й байдуже: — Ти.

Рвонув парабелюм.
Схитнувся бандит.
Три брати — а смерть одна.

Хитались і в'яли в розпуці сади...

І чути було з штабового вікна
Брязчання склянок, ремигання ротів,
Задушливе дихання печі... .

Чорним вороном вечір летів,
Дев'ятсот дев'ятнадцятий вечір.

9.

Зима угиналась від горя,
І в путь, без віночка із рос,
По хвилях суворого моря
Ішов у минуле Христос.

Мадрид, 1953
Бофало, 1959

ЛИСТИ ДО АДАМА МІЦКЕВИЧА

ЛИСТ 1.

Чому я вам пишу?— дрібний, нездібний учень,
Убогий мандрівник, що слухає поучень
Безчолых мудреців, магістрів і псявір;
Що ненавидить зло, а сам, як дикий звір
Від Рідної Землі пішов тими світами,
Де й коні ваших брик не били копитами,
Де не блукав Маклай, хіба в лихі роки
Заходили колись веселі козаки...

Чому я вам пишу? Але кому ж писати,
Коли взяла Москва і Генія за грати,
В співця полів і риб — застава у дворі,
А в архітекта слів — замок на «Кобзарі»;
Коли один сапог при Вислі і Дніпріві,
І хоч із двох сердець — та слід один від крові,
І тінь труни одна, і Гробовщик один
Рова викопує для наших батьківщин!
Простіть за ці слова, не ковані із злата —
Облиті фарбами, і кровію, і потом:
Я про одне життя вам посилаю звіт —
Воно таке ж тяжке, як і сьогодні світ.
А ще тому пишу, що, заблукавши в хвижу,
Із Києва пішов аж на поріг Парижу,
І тут, дарма, що ліг на плити чорний сніг —
Я упізнав сліди вигнанчих ваших ніг.

Пробачте, Вчителю, що ямби шестистопні
Збиваються на п'ять... В моім кінці Європи
Й за океанами дрижить земля тепер —
На стόпи наступá стопащий Люципер.

ЛИСТ 2.

Які далекі ви, мазурки і забави,
Гартовані шаблі — щербаті свідки слави,
Розшиті кунтуші, карети у багні,
Видючих кобзарів (хоч і сліпих!) пісні!..—
Минуло!.. Та й тепер готові в бій кривавий
З рушницями в руках і Київ, і Варшава
Стоять, не бачучи, що їм одна рука
Рушниця подала — рушниця без курка...

Поете! Голос твій ще в серці у поляка!
Озвися знов і знов! Нехай осіння мряка
Мутної давнини розвіється з небес.
Повір: я теж молюсь, щоб твій народ воскрес
У волі і добрі, як і за свій молюся.
Учителю! Лише я одного боюся,
Що, лапоть вигнавши з-над Висли і Дніпра,—
Ми знов накличемо ще кращого добра!..

Литвин ти чи поляк?— Нестоптані пороги...
Шануй, шануймо їх, шануймо всі дороги,
Не сплутуймо в одну, бо нею не пройти.
Такий широкий світ!— такі вузькі дроти,
Що стисли груди Землі, що врізалися в тіло:
Уже болить і там, де перше й не боліло!

Така краса буття!— така страшна наруга
Над Дивом тим, чим Бог не обдарує вдруге,
Немов колись за Вавилонську вежу
Скарає нації!..

Не гасне та пожежа,
Що вибухла!.. Не ранки волошкові —
За Дін, за Сталінград пливли потоки крові
І стовпища гармат з берлінської берлоги
Гукали: «Хто ти? Хто?»— ревли, немов безроги...

Поете! Голос твій ще в серці у поляка,
Озвися ж знов і знов! Нехай осіння мряка
Мутної давнини розвіється з небес.
Повір: я теж молюсь, щоб твій народ воскрес
У волі і добрі, як і за свій молюся:
Я братньої війни понад усе боюся.

Пробач за довгий лист. Злетілися думки,
Мов хмари восени. А нікому руки
Подати ні для стріч, ні для прощання.

Я на землі живу, неначе на вигнанні.

ЛИСТ 3.

От, поспішаю знов. Хоч це — дрібна новина,
І тема для листа — не наші батьківщини,
Не відкриття нові — вона така дрібна,
Як і зерно (хоч є і гори із зерна):
Тобі я ніс листа увечорі учора,
Але поштар при всіх сказав на глум і сором:
«Хіба це лист? Та він не зійде зі стола,
Бо на листи ціна учора підросла». —
Я кинувсь до кишень... Кишені у поета!
Та легше кинутись з плянети на плянету,
Ніж щось у них знайти!.. На щастя, навісні
Розпочали гудки свої сумні пісні —
(Я ж поспішав туди, де «патиную» шафи,
І слухаю завваг двоногої жирафи,
Який, побачивши в журналі мій портрет,
Озвірився за те, що я іще й поет).

Почувши клич гудків, я щось крутнув у жмені
І вибіг з пошти геть (але з листом в кишені)
І замість фабрики — пішов далеко в луг
Від фабрик і жираф, господарів і слуг.
Учителю, порадь, в яке сідло тут сісти:
Погані (не назву), ще гірші... (тільки) — їсти!
Тут завтра на листа не знайдеш мідяків,
Ще ліпше там — мовчать, бо їм не до листів,
Бо за листа тобі, хоча плати й надміру —
Помандрував би я за лаптем до Сибіру
Учитися байок про Гору і про Миш,
Що в них (столиця мод!) заслухався Париж.

Порадь, учителю. А може десь у тебе
Знайшовся б острівець серед світил у небі?
Я сів би на коня...— знов думка підвела:
Не маю ж ні коня, ні до коня сідла;
Хіба що сам я кінь (таке лиш байкареві
Приснитись може: Кінь, що їде на Коневі!).

Та скільки їх таких — не в байці — у житті!
Їх більше, як піску на Гадяцькій путі!
От сам себе везеш, несеш, біжиш і ходиш,
І це не зветься «я»,— а племена й народи,
Що з шляху збились, що дожились (на сміх):
Тут не пішлеш листа, там і писати гріх!..
В цю мить озвався хтось: «А де ж про Третю Силу?»
Не «Капітал», не «Кампф» і не «Сміхи» Марила,—
Яку дам відповідь, коли іще вона
Не прорубала в світ жаданого вікна.

Доводилось не раз нам бачити, як двоє
До бійки стануть: бий!— кривавляться обоє,
Аж третій підійде, що бився сам не раз,
І охолодить їх та ще й поучить нас.
Так збилися світи: між Заходом і Сходом
Вже курява встає. Куди їм на народи,
На наші глянути; на ті, що вже були
У побоевищах, де і хрести, й орли,
І зорі майоріли!.. Мій поете,
Туди не хоче й глянути планета,
Але вона подивиться! В той час —
Згадає нас і той, хто ще й не чув про нас!

ЛИСТ 4.

«Про що писати тут, на брукові Парижу,
Принісши з вулиці і голову несвіжу,
І вуха, сповнені словами брехунів,
А в серці стомленім — запізній жаль і гнів...»—
Учителю, мені — хоч учневі твоєму —
Не тяжко розв'язать таку тяжку проблему:
Тепер не в моді кінь, ні навіть четвірня,
(вже й циган пересів на авто із коня!),
Отож беру плаща, свою чорнильну славу,
І на вокзал мерщій! Вези в мою Варшаву
Залізний фаєтон! Я змучився до сліз
Без сонця нашого, ромашок і беріз;
Без пісні нашої і без тополь високих,
Без дівчини, що стрів її на довгі роки;
Без друга вірного, якого тут знайти
Я понад все б хотів!..(Учителю, прости!)—

Так мріючи, подавсь... — та не по власній волі
Зненацька опинивсь на Єлисейським Полі;
Спинивсь не тільки я — зібрався весь Париж,
Щоб подивитись, як Гора зродила Миш:
На гребенях дахів, немов нап'ятий клапоть
Тканини сірої — лежав грубезний лапоть!
Коли б лише лежав! Він владно тупотів,
Ривком здіймаючись над плетивом дротів!
І кожен раз, як він із скрипом пер угору —
Із іскрами на нас летіли бруд і сморід,
А на дахах тоді лишалися сліди
Таєжної землі, багнуки і води!
У лаптеві було не тяжко упізнати
Того, кого і ти посмів потурбувати,
Бо ноги в нім були ведмежасто-криві,
Відомі тільки там, у царственній Москві!
Та натовп глядачів — лиш дивувався з чуда
І вірити не хотів, що вже топталась люди,
Що перших глядачів — неначе й не було,
Що лапоть з них зробив саме червоне тло!
Учителю, я все ж продерся до вокзалу:
Там рейки й потяги розчавлені лежали;
Я кинувсь в інший бік: на полі наче брук
Каміння повно! Ген сплетінням дивних рук
Лежали димарі!.. Нарешті із руїни
Хтось вигукнув: «Куди? Ви у яку країну?»
«Я в Україну!» — «Що?... Я в Польщу!» — «До біди—
Там лапоть полишив також свої сліди!
І Братислава й Менськ, красуня Прага й Відень —
Зазнали всі вони урочистих відвідин
Того, хто глядачів притоптував «слегка»
Під польку, під чардаш, під інт, під гопака!..»

О, вежо Ейфеля! Чому ти не рухлива?
Чому не кинешся, щоб проколоти диво,
Що топчеться і тут, як виходець з лісів,
По честі Франції!.. — Не чути голосів
Мазепи й Костюшка. А чути — про незгоду:
По шию у воді — ми ще б'ємось за воду,
Недарма ж лаптеві дійшло аж у Париж,
Що радий всім байкам про Гору і про Миш!

Порадь, учителю, як повісти в цю пору,
Що інша байка тут, що Миш — зродила Гору,
Бо я лише тоді зумію віднайти
Те, що шукав колись в чужому місті ти.

ЛИСТ 5.

Насупроти вікна (коли не мерзлі шиби)
Видніється собор. Він мов камінна скиба
Чорніє в небесах; вже добрих триста літ,
Як з грішної землі він розпочав свій зліт.

.....
.....
Нова вода в ріці, нове на ниві рало,
Нові лягли шляхи, нова душа прийшла,—
Потрібний людям дух — не писар із села!

.....
.....
І ще одно скажу: мені було б байдуже,
Хто у соборі є і хто у ньому служить,
Якби не вірив я, якби в душі моїй
Висів лише плякат про навкулачний бій;
Якби я лиш писав,— а я пишу і плачу,
То ж може Бог мені за ці думки пробачить...

А світ все нижчає, все вище й вище сходи
До радості людей, братерства і свободи;
Все більше мертв'яків, що ходять як живі,
Та з червом у душі і з червом в голові;
В Європі — меншає і меншає Європи...
І дружби меншає... І скоро в телескопи
Ми вірності шукатимем!— Прости,
Чи ж не шукав її, учителю, і ти?
Чи вже забули ми Ейвонця вічне слово:
«Що сплачено давно — плачу й плачу наново»,
Чи,— замість лету веж,— загрузши у ріллі,
Лише чекаємо на Бога на землі?

ЛИСТ 6.

Добрідень, вчителю! Пробач за всі турботи.
Я щойно з фабрики. Як вийшов за ворота
Цивільної в'язниці в Божий світ,—
Подумав я: «Для чого лити піт?
Для чого слухати круті, огидні крики
Старого майстра? Він — знавець великий
У виробництві шаф. І добре, і гаразд,
Але до чого ж тут і ляпаси образ,
І здивування: що, мовляв, іще не вмієш?

Ти й досі не зробив? Ти замість праці — мрієш?..
Але не мріяв я — обдумував листа
І, шафу тешучи, витесував хреста.

Згадав Сковороду, що мовив несьогодні:
«Солодка праця, як вона природня»—
Згадав Сковороду, і свій забутий дім,
І вулик у садку, і мудрих бджіл у нім
І думав: чи й вони так радісно літали б
Коли б примусив їх... ну, грати на цимбалах,
А не збирати мед?

Тут цілий зміст листа.
Сьогодні на землі тумани і сльота,
А на стрімкім даху, на самім гострім краї —
Працює коминар, працює і співає
І голос той бринить, мов журавлиний ключ.
О, любий голосе! О, промене з-за туч!
Тобі б лунати там, в співочому Міляні,

.....
Ще пригадав тоді душні донецькі нори,
Шнурочок жовтих верб, вугілля курні гори
І групу шахтарів, яка до шахти йшла.
Між ними — молодик ще в світі із села;
Він сумно так дививсь, неначе йшов на страту.
Із прадідних полів хто смів його забрати,
Забрати й кинути в розверзнену нору,
На смуток плугові, на посміх шахтарю?!
Новітній Вавилон, де все і всяк змішалось,
Де сплутали перо, сокиру, меч і рало;
Де все людське життя — в нікчемнім папірці,
Честь — у прислужництві, любов — у гаманці!..

Учителю, ти там, де Білі Острови,—
Зустрінь Сковороду, поговоріте ви
І напишіть до всіх, що збилися сьогодні:
«Солодка праця, як вона природня».

ЛИСТ 7.

Даремне я щодня у поштаря питаю —
Нема й нема листів. Чи і в твоєму краї
Преписьні цензори? Мені, хоч як хотів —
Прибили не значка, а вето до листів,
Що їх писав колись до нашого Пророка.

Він біля Києва, де мчить Дніпро широкий,
Та де ще ширші ланцюги навкруг,
Такі, що вже й на хвилях видно пруг.
Там є крута гора, і ген над нею — крила:
Поліція колись ті крила сторожила,
Сьогодні вже гармати! Що ж, хвала:
Модернізація і Схід не обійшла!..

Тепер я жду порад іще лише від тебе,
Мислителю й поете. Нижча небо:
Схиляється до бань, до вицвілих дахів.
Ті вицвілі дахи!..Яких лише гріхів
Не сховано під вами! Скільки взятюк,
Печаточок, печатищ і печаток,
Паперів, справ, рахунків і крутійств,
Фальшивих підписів і каламарних дійств,
Бюроквих нахвалянь розграфленого чванства
До крісел приростаючого панства!..
Енею! Ти б сюди забрів колись, нівроку,
Ти в пеклі побував, у тебе звичне око,—
Та марно б приглядався, бо вся пекельна гра
Тут тільки на кінці чорнильного пера!
Наївний, хто шука у мотлосі паперу
До справедливости бодай вузьенькі двері,
Хто вірить, що життя оберіга закон!—
«Закон» вже над життям! Він сів на вищий трон,
Він викрадає хліб, він топче людське право,
Він спалює листи, він спопеляє славу,
Він відбира дітей у матері; йому —
Не школу б ставити, а ставити — тюрму!
Він судить нації, накреслює кордони
(Байдуже, що вони супроти всіх законів
Природи мудрої) — приймає скрізь парад
Прирослий до стільця Законний Бюрократ!

Я марно жду листів. Вони — в руках закону.
Учителю, і ти підпав під заборону:
Даремно Лебеда трудилося перо,
Могутнє й чесне, людям на добро!
Дарма, що на Землі тебе давно нема,
Що ти давно — де хрест кінцями чотирма
Указує шляхи до віри і надії,
До чесної Душі, яка у нас ржавіє.
Тому я і чекав листів, щоб ту іржу
Відчистити з душі, яку ще бережу.

Та на прохання й це уже упало вето:
«Ти хто такий? Поет?— є й для поетів гетто —
Є табір, фабрика, замовчування, крик,
Є ярлики: «фашист, совет, кон'юнктурист»...

І все таки я шлю з ржавіючого світу
У твій прозорий світ поклона і привіта
І вперто жду листів, що з Богом на межі —
Порадять: як Землі позбутися іржі?

Підводять рими знов, цезура шкутильгає
І Гордий Критик вже на мене поглядає
Прижмурено... Та як серед нелюдських бур
Уникнути цензур й дотриматись цезур?..

ЛИСТ 8.

Колиско розуму! Гойдаєшся ти й досі,
Але виховуєш кого? Якій епосі
Передала ти свій щоденний календар,
Де замість перемог — пузатий каламар?!
Європо стомлена! Пощо твоє гойдання,
Коли свій кращий цвіт — ти вислала в вигнання,
Коли все меншає до дна, до пустоти,
Того, що так колись гойдала ніжно ти!..

Із мрією удвох я становлюсь на плити
Пліснявих сходів: мох, якісь склянки розбиті,
Уламки каменю, складний квадрат полиць,
Реторти, кольби, стіл... Пред ними, впавши ниць,
Хтось молиться. Встає. Бере реторту нову,
Вливає рідину, розпочина розмову
З металом, цифрами, із кольбами й вогнем.
Надхненний книжнику! Життя твоє трудне
Кому ти віддаєш? Кому добра шукаєш
В льоху, в яким сама любов витає?
Похмурий книжнику із ясною душею,
Ти хочеш вивести на золоту алею
Добра і щастя тих, що більші за добро...
Учителю, на щім я надломив перо.

А коли інше взяв — то і нова картина
Намалювалась: там скло, машина,
І павутина ґрат на вікнах, щоб ніхто
Не знав, що робить тут лихий інкогніто!

Моргають лямпочки, гудуть швидкі мотори;
Б'ють гострі спалахи, неначе метеори,
Білють рури, виповнені вщерть
Тим, чого шукано, чому імення — смерть.
Це новий книжник, в новім кабінеті,
У новій радості,— хоч на старій плянеті,
На місці тім, де льох давно стояв,
Де книжник для людей — життя, життя шукав!
А далі — ще огидніше, їй-богу:
Краваток тисячі, щоб душу скрить убогу,
Мільйони баночок — щоб знищити красу,
Мільярди гострих пер — щоб спити і росу!..
Колиско розуму! Гойдаєшся ти й досі.
Пощо гойдаєшся? Скажи, якій епосі
Передала ти свій щоденний календар:
На нім лише сліди згугнявілих бездар!
Поете, подивись, лиш зійде сонце вгору:
Як мило й радісно у золотих просторах,
Як сонце зацілює поля!..
Та, ніби чорний пліт, пливе смутна Земля.

ЛИСТ 9.

Нема й нема листів. А я ще все надіюсь,
Не вірячи ніяк, що лапоть із Росії
Вже й Сену перейшов. Я, стиснувши уста,
Пишу передостаннього листа.

Не рими і сюжет — передостання тема,
Хоч я весь час хотів...— Прийшла нова проблема.
Уже підходить ніч, лютішає мороз,
І вітер сніговий, зачавши від погроз,
У бурю перейшов. А я стою із сином
На темній вулиці. В сльозах моя дружина.
Ось ночі простяглась кощіюча рука,—
Нема для нас кутка. Маленького кутка
Нема на всій землі! Замкнуто двері всюди,
У теплих ліжках сплять — не вигнані ще люди,—
Ми ж, як старці, у ніч, у бурю ідемо.
Бо ми осмілились мережане ярмо
Із себе скинути і вийти з Батьківщини,
Що стала тяжчою тяжкої домовини.

Пораднику, порадь, куди з Землі подітись,
Бо нас не трое! Нас — мільйони йдуть у світі,
Мільйони вигнаних із рідних берегів
В ім'я нелюдських, в ім'я людських богів!
В ту ніч на вулиці ми стріли волоцюгу:
Не хтось!— то він повів нас у глуху барлюгу,
В ядушний мокрий льох, де спав не тільки він,
А люди всіх племен, народів і країн...
Там спала архітект — прекрасна ніжна жінка,
Надхненно, як поет — возводила будинки,
Доми і палаци!— і ось вона сьогодні
В печері давнини — бездомна і голодна,
Їй чесно ні одна не простяглась рука,
Крім волоцюги рук з печерного кутка;
Там сивий рускій спав, проклявши ту країну,
Що достоевський дім зробивши з батьківщини,
Народів біль і гнів на нього навела—
Нещасний лапотник з рязанського села...
По тих глухих льохах, в диму проклять і крику,
Ми розлучилися з дружиною навіки,
Як і зійшлись зненацька... Все тепер
Таке раптове: і життя, і смерть,
І зустрічі, і щастя, і наруга...
Як тяжко на землі зустріти справді Друга!

Порадь, пораднику! Ось ширшає печера,
І бачу я весь світ, немов страшну химеру,
І бачу нації, що йдуть у бурю й сніг —
Бо вигнано і їх за предківський поріг!
Не дарма на воді, на кораблі хиткому,
Писали «Хартію» про шлях до свого дому,—
Даремні підписи, нечіткі та малі!—
Той право підписав, Хто дав життя Землі,
Тобі, людино!.. Ви ж, які ще в теплій хаті,
У власній ще спите — ви будете вмирати,
Як умираєм ми! Просніться і прозріть,
Ударте лунку в дзвін!— вже й ваш куток горить,
Вже розростається підступно і поволі
Червоне полум'я запроданої волі!

О, націє моя! Ти мов бездомна мати
Ідеш по пустирях, не хочеш умирати,
Ти моря Чорного намарно хоругов
Підносиш: світ свою перетоптав любов!

Поете! Польща йде... І скільки їх у ранах,
Дорогами в Сибір мандрують у кайданах!..
Чому ж мовчиш, чому? Я, стиснувши уста,
До тебе шлю тепер — останнього листа.

ЛИСТ 10.

Хвала вам, цензори! Не встиг я дописати
Цих найщиріших дум — прийшов наказ: віддати!
І не лише листи — адресу і перо!
Щоб не писав тобі про Вислу та Дніпро,
Щоб не нагадував Шевченкові прокльони...
Я змушений, як всі, молитись до ікони
Тієї, що на ній — ні Бога, ні небес,
Лише підписано під Демоном: воскрес.

Я хочу жити ще! Свого любити друга,
Радити сонцем, йти за правди вічним плугом!
Я відточу перо, що буде, як терпуг,—
Обпилювать іржу, гострити вічний плуг,
Бо ще — одна нога на Вислі і Дніпріві,
І хоч із двох сердець — та слід один від крові,
І тінь труни одна, і Гробовщик один
Рова викопує для наших батьківщин!
Іще моя душа не стоптана цим світом,
Ще є мільйони душ, готових загорітись,
Лиш віщого вогню їм треба до свічі,
Вогню, що блискає, як блискають мечі!
Тому, учителю, звертався я до тебе.
Та тяжко відіслать листа не те що в небо,
А й на землі тепер. І все ж таки пишу,
І цензорам на злість — я серця не згашу,—
Аж правда станеться: замає сонце волі,
І стане мій народ в народі вольнім колі,
Летітиме Земля над хмарами орлом,
Що клітку перебив напруженим крилом!

Прощай, учителю! До зустрічі в алеях
На Білих Островах, на сонячних!.. Але я
Хотів би стрітисья — коли воскресне світ...
Учителю, прийми поклін мій і привіт!

1949 р. — Ріом, Париж

1953 р. — Мадрид, Іспанія

1962 р. — Нью-Йорк, США

Л И С Т И до батька в Сибір

Вступ (1941)

Наче в шибу безглуздий камінь —
Брязнув день Незабутнього року!

З закривавленими руками,
Проклинаючи власні кроки,
Бігли, падали, підіймались,
Обезумілі від розпуки.

А навколо поля палали,
Спопеляючи людські руки,
Розпікаючи людські муки.

Я дивився на світ, неначе
Перший день у житті побачив.
Щось кричало: «Не йди, не йди!
Десь твій батько в сибірській м'язі!..
Хто його, для яких революцій
Званням смертника нагородив?!»

Сірниками — дерева. Камінь
Вигинався, мов біле тіло.
Вся планета в червоних ранах,
В смугах диму — стрічках жалоби —
У безодню, в ніщо летіла,
До вселюдського гробу!

Танк проповз по моїй калині
І гігантської павутини
Впала сіть на Європи квіт.

* * *

Не суди мене, батьку, суворо.
Нашим горем — вселюдським горем
Ми могли б затопити світ.

Україна

Восени журавлі перелякани
Телеграфними мчали знаками
Далі й далі з землі моєї!

Не моєї і не твоєї —
Нічєї землі.
Нічєї.

Від космічного жаху
Космічними журавлями
Зривались з землі алеї!

Над полями —
Прокази плями.

Легше брати жар у долоні,
Чим у дні, від безсонь червоні,
Очманіло метатись, шукаючи броду;
Наслухати над серцем мого народу —
Над пораненим серцем народу.

Білим жахом минали зими.
Я з тобою ішов незримо
Та ішов на Схід і на Захід.

Вам не даром ввижалось, браття,
У ті ночі Христа розп'яття
Над землею любови й жаху!

Тільки в смерчеві завірюхи
Слухом сина — найвищим слухом —
Я почув твоє стомлене слово:
«Не шукай, бо немає броду
Для твого — для мого народу».

Ти ж молилась молитвою битви.
Воскресали в твоїй молитві
Сиві вої із княжих піль,
І Богдана кіннота мчала,
І Мазепи крицеві жала
Снігову розсікали сіль.

Грали сурми не раз, не двічі,
Стугоніли пилявські січі,
Долітаючи під Париж;
Чінгіс-Ханів усіх нащадки...
Триуголки... конфедератки...
Все в святому вогні спопелиш!
І того, що лишивсь без Тебе —
Без Твоєї землі і неба —
Як сновиди, як попіл, прах...

«Ах, Софіє! Лишім шаради.
Наша юність — одна розрада,
А за нею довкола — жах».

Непомітних — аж із Берліну,
Нас помітили... Ні коліна,
Ні благання, ані турботи:
Ти з арійського поля квітка
(Хоч з дитинства моя сусідка!)
І зійтись нам — ферботтен!

В сквері, скованому зимою,
З непокритою головою
Давні думи думав Тарас...

Краще б справді тебе не знати,
Ніж тепер вас обох втрачати,
Найдорожчих, великих вас!

І тебе, мій Остапе, друже,
Що зі Львова прибув у Лубні,
Що приніс в незасіяні душі
Синьо-жовтої квітки вогні,—
Пригадай, як збирали зброю,
Як виводили: «Не пора»,
Як сказав: «Ми німецькі розбої
Охолодим водою Дніпра!»...
Пригадай, пригадай, Остапе:
Воронням зліталось гестапо,
Та зуміли ми їхній слід
На Сулі запустити під лід
Ще й лишити напис на дверях,
Голосний, наче стріл: Бандера!

Древня Ольго! Твої жоржини —
Почорніли від павутини;

Древній предку моєї віри —
Орють, орють плуги зневіри...

О, той білий, крижаний вечір!
Потяг. Біль. Розлука. Втеча.

Скільки років уже майнуло,
А ще й досі за часу мулом
Бачу схилені в розпачі плечі!

Не суди мене, батьку, суворо,
Наше горе — вселюдське горе...
Лиш забути б ті схилені плечі.

Берлін

Крізь тунелі, що звалились ніччю,
Ми в'їздили в середньовіччя,
Під зухвалі готичні шпилі.
У вагонах — слов'яни й коні,
І в дочепленому вагоні —
Тонни київської землі...

Не шукай на чужині волі!
Маєш волю: бараки голі,
А на груди — клеймо, тавро.
Чи і справді шукати реї?
Чи і справді в берлінську Шпрес
Відтепер потече Дніпро?

Ні, не плив, непокірний зроду,
Наче совість мого народу.
Але ми, запливши сюди,
Пізно вчилися азбуки волі,
І на нарах, як на престолі,
Клали пляшечку жив-води...

У Лівійській пустелі Роммель
Павутинний нап'яв намет.
Ми вантажили. «Київ», «Гомель»,
«Ленінград»... — від'їздила смерть
На колесах, при охороні
Поліцаїв, собак, законів.

Пізнавались закони бою.
І хоча я не був у двобої —
Не тинявсь і між глядачів:
В мить відправки, зриваючи штампи,
Голіруч я роздавлював ляmpi
Засекречених приймачів.

«Харків»... «Гомель»... і далі, й далі...
Знаю, десь даремно гарчали
В мікрофони: «Галло! Галло!»

У залізному вітрі зі Сходу
Я відчув українського роду
Ніжне й мужнє, мов сталь, крило.

Обростала земля солдатами,
І ридала кожна сім'я.

Ти вже знов за червоними ґратами,
За Потсдамськими ґратами — я:
— Ти чого тут?— Іх вайс ніхт!— Не знаю!

Били нелюди й били,—
І пустили з могили.
Ні живу, ні вмираю.

...Аж на дно могильної ями
Осідають содомські брами;

Вже від бомб у звірині роги
Повгинались чужі дороги;

Над румовищами Варшави —
Встав вулкан непогасної слави!

Аж на дно могильної ями
Осідають берлінські брами,
І годинник, вцілілий в ніші,
Після Волги і Д'єпу —
Пішов хуткіше!

«Приготуйся!»— ревли гармати.
«Приготуйсь!» — шепотіла мати.

Тільки ти у моєму горі,
Тільки ти... Як колись до хворих
Серед ночі зривався й біг,
Так з'являвся ти у сірім светрі
Крізь страшні тисячі кілометрів —
На бараку мого поріг.
В'яли руки, і серце гасло,
І могутнє свободи гасло
Мій заглушував, людський біль.

І коли закривавленим квітом
Перемога знялась над світом,
Не пішов я до рідних піль,—
Не прийшов туди наш березіль.

Не суди мене, батьку, суворо.
Я наваживсь у власне горе
України ввібрати біль.

Новий Ульм

Тут останні рейки зірвали —
Залишилися чорні шпали.

Дні і ночі — чужі вокзали,
І мільйони, що йдуть по шпалах.

Світять — радісні і бадьорі
Батьківщин вифлеємські зорі.

Мій порадику в сірім светрі!..—
Залягли тисячі кілометрів...
Світ між Ульмом і Нар'ян-Маром
Видавався мені кошмаром...

...Два світи таборами стали
При заклятій берлінській брамі.

Відлітають уже в минуле
Журавлиними гей ключами
Ой, могили, вояцькі могили...
Ось і дощечку почепили,
Щоб ніхто не посмів розгадати:
«І.Шевченко — рускій салдат»...
Солдати... Солдати...

Як Ти звалась тоді, Україно,
Коли в битвах, скривавлена, йшла до Берліну?..

Ген на Захід мої лежали
Еміграції чорні шпали...

Світ взялась оновляти ООН —
Міжнародній хамелеон.

Не суди мене, батьку, суворо:
Моря Чорного чорне горе
Не завважили у ООН.

Париж

Як ти широко й щедро сієш
І врожаю зібрати не вмієш!

Воля йшла на паризькі схили
По Твоїх безіменних могилах,
Мій хороший, мій рідний брате,
«І.Шевченку — рускій салдате»!..

Тут ніхто вже не вчив любити —
Тільки б п'яно і тільки б сито...
Тут вслухались цвинтарні сови
В п'єдестальні Гюго промови...

І Шопен, і Міцкевич у славі
Поверталися до Варшави...
І даремно Камюс перечив —
І даремно Жан-Поль меречив:

На тонесенькій ніжці шампану
Виришались народні справи...

...Важко учить життя нужденне!
Облітало, мов листя зелене,
Що лишалося після розбою
З подарованого тобою!

Батьку, лихо спіткало сина,
Що для тебе обрав чужину.

У Парижі холодно й хмарно.
Повертаюся із друкарні
До убого-мансардної хати:
Є синок, але щезла мати,
Зникла мати з якимсь голомозим!..
Обдає ще й тепер морозом.

Є стеблинка, що волею долі
На чужім, забрукованім полі
Виростає, в полоні бетону!—
Сам, пригадуючи, холону.

Бідний Лесик, ріднесенький гном...
Лине потяг в далекий Ріом...

Наче порвана стрічка в кіні:
На екрані хитливі тіні —
Друзі й недруги, люди й міністри,
Бездержавні й державні магістри;
Від безладдя валиться місто,
Хоч достойне надземного Ліста;
Півпорожні у Люврі залі,—
Все біжить на виття Шагалья...

«Друже, треба собою стати,
Так же можна й життя проспати,
Живучи на чужих задвірках».

Зрозумів я листа алжирки.
Та ніде не було зупину,
Бо й нема його без Батьківщини.

Рю Сан Пер — і щастя, і кара,
В цигарок надокучливій хмарі
На мансарді я часто марив:
Бачив ваші усміхнені лица,
Бачив ваші засмучені лица...
Бачив матір мою — трудівницю,
Бачив ту, що в любові й муках
Народила мене для розлуки,
Для розлуки і для розпуки;
І сестрицю-перепелицю...
Мало — серця, тут треба — крицю!

Бачив Київ. Стояв на горах
У земних і небесних зорях;
Бачив, як підіймавсь Хрещатик,
І гукав йому: «Брате, брате!»

І настроювався, наче кобза,
На вселюдське хороше, добре,
Щоб вночі, за жита порогом,
Не дійти до себе самого.

О, як важко, як важко, брате,
Від Алжирського сну втікати!

О, як важко, як важко, брате,
Дошукатись якоїсь рації
У чужини тісній кімнатці,
На мансарді еміграції!

... Вже не радували кан-кани,
Ані вічність Родена,
Ні Моне тумани;
Ані суті, ні мірки —
Монпарнас — Володимирська Гірка!

Важко серце питливе мати,
Не знаходить собі розради:
Краще згнинути, ніж стояти
Без набоїв, без барикади!

Осуди мене, батьку, строго.
Я не хочу уже нічого,
Крім твоєї поради.

Мадрид

Починається інша повість.
Синій ладан. Висока совість.
«Фререс міо!» — гримить в соборі
До нужденних, сліпих і хворих,
До Хуанів, від праці горбатих,
На хресті за життя розп'ятих.

А в Мадриді — шумлять фонтани...
І друкарських млинів барабани...
Плюнь на всі свої гани і рани!
Обіймися з життям!

Радіохвилі
Западаються десь безсилі:
То на наші правди слова
Лютим звірем реве Москва.

Міжнародні тебе обікрали,
Генерале мій, генерале,
Що повів еспанські полки,
Але вбивцеві Льорки — не дав руки...

Уночі на Еспанській площі
Пресухий, мов єгипетські мощі,
Із коня зіскакує Лицар
І, одвічне збираючи жниво,
Кулаком б'є в бетон і крицю —
Хмародеру заморське диво!

Навіть зорі тут — кастаньети.
Всі нещасні. Усі поети.
Всі щасливі. Усі — над горем.
Спрагли всі — і земля, і море.

Я хотів би іти з Тобою,
Санчом-Пансом, слугою бути...

Все забрали ночі розбою,
Тільки серце кричить трубою:
«Бути — не бути, бути — не бути!»

Не суди мене, батьку, суворо,
З України усяк, навіть ворог,
Хоче рідного неба вдихнути.

Мюнхен

По хисткому містку світання
Над Європою йду все далі...
Десь — занепад. А десь — повстання,
Люди чесні, прямі й зухвалі.

А зі мною — учитель суворої школи —
Сухарем підготований голод.

Я не сам уже. Я, нещасний,
Принести хотів милій щастя!

Серце рвалося вище й вище,
Воскресало із попелища,—

І мадрідський експрес із гулом
Перекреслив чуже минуле.

Знов Париж. Опинився поет
Між Колет і мадам Тріолет.
Кожний — світ. Кожна правда — своя.
А Твого тут не чули ім'я,
О, Твого тут не знають ім'я
Ні Колет, ні мадам Тріолет!

Ти потрібна була, як ішла до Берліну,
Закривавлена Україно,
Щоб прикрити Твої усі дані і дати
«І.Шевченком — рускім салдатом»!..

Новий потяг в старечий світ.

Обтираючи пиво й піт,
Сласний Мюнхен, той Вічний Кіт,
З-під воріт погляда на світ.

І сичать, і кричать антени —
Механічного віку гієни.

Годі, годі й пізнати, брате,
Хто тут буде, кого і кому продавати!

Кожний — світ. Кожна правда — своя.

...Я не сам. Ми. Сім'я.

...Твою душу, щиру й зухвалу,
Чобітьми війни притоптали,
Вигинали шматками бляхи.
Пролітали кудись вокзали.

Поспішала. Шукала шляху
До своїх берегів дніпрових,
До прекрасного серця народу...

Дав тобі я чужі розмови
В нагороду;
Вже немає в серці й любови
В нагороду.
Твоє серце заходиться криком
Поміж мною і чоловіком...

Жінко-мученице, жінко-мати,
У які тебе вбрати шати?

Ти ведеш свого сина вгору,
Ти ворожиш йому простори,
Ти в огні золотої любови
Вчиш його солов'їної мови,
Щоб у шквалах мовних атак
Рідне мовив він «Ні» і «Так»
І, збагнувши чужі світи,
Вмів до власного світу йти!

Не мені тобі щастя дати,
Із Путивльського валу Мати!

Я задовго спав на порогах,
Розгубив по чужих дорогах,
Розміняв на дрібну монету
Сонценосну любов поета.

Хай приходять ночі розлуки,
Хай роостуть самоти замети...

Не суди мене, батьку, суворо,
Хоч не зменшить нашого горя
І найважчий хрест поета.

Нью-Йорк

Амоналом зривані хвилі...
Шторми з Заходу і зі Сходу...
О, які ж ми, які безкрилі
Ми без Тебе, рідний народі!

Уповаєм лише на Тебе,
Хмарки ждем на чужому небі,
Мов рятунку від далечизни —
Рятувального кола з Вітчизни!

В сірім светрі, худий і лисий,
Ти в каюту ввійшов: «Вернися»,—
Тихо мовив. Я серед ночі
Вибіг, батьку, по євшан-зілля...

Океан реготав ув очі,
Танцювало хитке доквілля:

Океан — зелена петля,
Ешафот — чужа земля...—

Наче приступи божевілля...

Хто ридав, хто радів. Негода
Огортала в ту ніч Свободу».

Здрастуй земле, багата й вольна,
Здрастуй, донько Лінкольна,
Стонародий народе Лінкольна!

.....

Час закінчити нашу повість.
Та горить іще свічкою совість,
Рештки серця з'їдає біль:
Відчуваю себе розлитим
В сотнях тисяч, що хочуть жити
Між своїх, життєдайних піль.
(Десь озиме зіходить жито —
Українське незрима жито,
Під московську, під заметіль).

Кожний — світ. Кожна правда — своя.
Лиш загублена правда — моя...

...На Воллстріті не гаснуть вікна.
Автоматом, до щітки звиклим,
Я приходжу вночі туди,
Розраховуватись за свободу,
За звеличення тих народів,
Що в чужі не ступають сліди.

Містер Ікс виписує чеки,
Містер Ігрек не спить вночі.
На Воллстріті — новітня «Мекка»
І зелений «Аллах». Мовчи
Чи кричи — все одно, поете,
Ти самотній в своєму гетто:
Спить під хвилями дій і дат
«І.Шевченко — русській салдат»...

Повільніше серце стукоче.
Заокруглюються думки.
Знепритомнілого, серед ночі
Підвели мене робітники.
Милі друзі! Коли б ви знали,
Що ніяк ми того не бажали —
Ані я, ані серце моє.

Б'є зіпсутий годинник.
Занадто охоче
Тринадцяту б'є.

(Як тоді у Берліні, ніччю,
У двадцятому середньовіччі).

А тепер — газета й газета —
Мертва петля для поета...

.....
.....
Кожний — світ. Кожна правда — своя.

Із статуї Свободи вдивляюсь у світ:
Над Алжирем — зоря українська сія,
І Шевченка горить заповіт;
Над Європою бурі-бурани гудуть
Аж сюди, за безодню води;
Телефон!.. Не розмову — розпечену ртуть
Передають проводи
У Європу!..

За криками й гуками станцій
Жду з тривогою вістки, алжирський повстанче,
Чи й тобі на могилі поставлять печать:
«А.Гасан — французський солдат»,
Як поставили братові (і мені)
Ту печать у моїй і чужій стороні?!
Чи згадають Чупринку?
Не згадає в ООН
Модерний хамелеон...
(Снивь: брудний і потворний,
Слизький і жорстокий
Із зеленим вогнем у очах).

Кожний — світ. Кожна правда — своя.
Але ця: не моя й не твоя!

Лист батькові

Шкода, батьку, що ми не разом,
Не одним присипані снігом.
Я стомивсь сорокрічним сказом,
Сорокрічним постійним бігом:
Повертаюся знову і знову
На твоє — на моє — на тернове.

Вибач, батьку, якщо зумієш,
Якщо вибачити є змога.

Уподобнюється повії
Кожний крок на чужих дорогах:
Людська правда як вчив,— Єдина,
Та не знає про те людина.

Згодом, батьку, прийду до тебе,
На крижані, найвищі ріки.
Під єдиним Небесним небом
Знов зустрінемося — навіки:
Краще так, ніж обом лежати
«І.Шевченком — русским салдатом».

Ми не рвались удвох ніколи
Від Дніпра свого — в далечизни:
Ти — в лікарню, а я — до школи,
Ми трудом любили Вітчизну...
Повертаюся, бач, і сьогодні
На твоє — на моє — на народне...

Шкода, батьку, що розминулись
Наші долі хвилями в морі.

За усе, що було й забулось,
І за наші часи суворі,
І за громи ракет,
А не радости цитри чи лютні,
Вибач вчителю мій,
Вибач, лікарю мій, незабутній!

Час закінчити нашу повість.
Та горить іще свічкою совість,
Решту серця допалює жаль.

Не суди мене, батьку, суворо.
Вже не стачить і Чорного моря,
Щоб втопити народню печаль.

1961, Нью-Йорк

СЕМЕН ЯКЕРСОН З УКРАЇНИ

Про жида С.Якерсона — сотника Армії УНР. Написана під враженням розповіді в Нью-Йорку поета і есеїста Свєгена Маланюка — старшини армії УНР.

1.

Пролетіли струнки і хижі —
Центром штормів, ударом хвиж:
— Де тут, де тут усі парижі?
Не здивує нас і Париж!

Перекривлено шрамом рота,
З ревом шабля пірна в живіт...
Пролетіли, мов у ворота —
У завіяний снігом світ.

Двоголове північне диво.
Довгокрилі його орли
Довгоруко і юродиво
Батьківщину твою кляли.

Погуляй же хоч раз, Семене,
Не в парижах усіх, не десь:
Хай воскреснуть отут знамена,
Первозванним вишиті днесь!

2.

Яв чи сон?—
Якерсон!..
Якерсон — Наполеон...
Хто ж то буде утікати
В теплі хати, у халати,
У жилети, у щиблети,
В славу давньої пори —
В шабісові вечори?

Може й буде... може й сон...—
Та не Сьома Якерсон.

3.

Запорізька дивізія вийшла на чати —
Отамана свого зустрічати:

— Навакуймо ж чоботи, хто ще має,
Нехай Симон дітей своїх не впізнає!
Довгоруки жерли нас — та не зжерли,
Заспіваймо ж йому, хлопці, «Ще не вмерла!»—

Перед сотнею став командир.
Козаки всі шапки — набакир,
Кожний в землю, мов корінь, загруз,
Темний вус, як один, темний вус.

В командира ж — і вуха світяться,
Ніс — неначе серпок півмісяця,
Й голова руда та вимовная,
Не чуприна — а родословная!..

Ще і ще вдивляються хлопці,
Темновусі чорти-запорожці,
І чернігівці, і полтавці,
І далекі катеринославці,
Придивляються, і всім миром —
Навіть дихають з командиром!

— Ой, попався нам, що й казати,
Ко'б не хлопець був — справжня мати!—

І коли вже все відгриміло—
Підійшов Отаман, по ділу,
І промовив, так тихо дуже:
— Якерсоне, дякую, друже.
Стиснув руку, легку й рудава,
На нову українську славу,
На жидівську, на людську славу —
На свободи весну криваву.

Так і мовив, як муж до мужа:
— Якерсоне, дякую, друже.

4.

Від боїв червоніли сніги...
Кулі в грудях — неначе медалі...
України хиткі береги
Відпливали все далі і далі...
Якерсон не вставав із коня,
Не долали ні кулі, ні сон.

А що-п'ятниця, на згарищах дня,—
Як мінявся тоді Якерсон:

У світильника ставив свічки,
Похиливши високе чоло,
І в тремтінні рудої руки
Стільки віри у жида було,
Скільки вічностей і хвилин —
Знають Бог та Єгова самі:
Був він сином обох батьківщин —
І обидві були у тюрмі.

5.

А кінчалось: били в зуби
За урослі в серця тризуби;
Розпинали козацьке тіло,
Що у мертвих коней вкипіло;
І московські гарматні жерла
Біля Крут проревли: «Умерла!»...

Може вмерла — але воскресне,
Бо ніколи не вмере небесне.

Ти дивився Державі в вічі —
Розп'яли б тебе двічі й тричі
Довгоруки нові пилати...
Та із Ставки наказ: «Відступати».
Ще ось Вінниця, ще Житомир —
І кінець неземному содому,
Чи кінець, чи початок чи рація —
Все урвалось, як стріл —
Еміграція.

6.

— Інженере, налейте пива...—
Ще й сьогодні не вийде з дива
В час наруги, у час сваволі
Щирий друг в українському колі!
— Інженере, напиймось, друже,
Будьмо з Прагою в унісон!..—

Та розумні очі лагідно мружить
Інженер Якерсон.

Хоч долеко від центрів Відень,
Вже й у Відень ввійшли людоїди;
Над Європою — довгоруки,
Смерть вальсує під Штравса звуки;

Зірка й свастика йдуть упарі
По вселюдському тротуарі...
Скоро й Прага вже в унісон...

І не спить інженер Якерсон.

О, не спиться йому, не спиться,
Тільки ніч одчайдушна сниться:
Сива сотня,
Розкуті коні,
Мов у воду —
У землю ідуть батальйони,
А над степом, що сам у своєму полоні —
Збожеволілий місяць плеще в долоні!

...А що-п'ятниця — свічки, і світильник, і віра.
На тарілці навхрест — оселедців хребти.
Син Ізраїлю — вірив,
Жид жидів — ти.

7.

В гидкій руці надлюдського падлюки
Тріпоче Прага і тріпоче світ.
До Вашингтону ще далеко муки,
Ще Лондон думає...

Але тебе — у піт,
У жар укинуло від першої ж хвилини,
Коли «штукас» шугнув із висоти:
Не вирвав із кацету України —
Тепер плати кацетом, сам плати!

8.

Коли б ударило в мільйони фортеп'янів,
Розстроєних до крайньої межі—
То й їхній крик зів'янув би й розтанув
У реві горя!.. Діти і мужі,
Солідні й немовлята — ланцюгами
Нещастя сковані; і винні, і святі...

Ворухиться гетто. Трудними ногами
Проходить найдовшу дорогу в житті:
Від цих кам'яниць — до тієї руїни,—
Вмирай чи живи, чи мовчи, чи реви!..

Нестало столиці у чеській країні —
І мідяним горем ридують церкви.

Чадить сопухом новий Вавилон.
Заплющивши очі, іде Якерсон:
Давидова зірка,
Кишеня без корон,
І серце — з корінням,
І все — з вітровінням...
Не згинув, як сотник,
То згинеш тепер
Без кольта в руці —
Інженер!
— Гальт, гальт!
«Ін-же-нер»!..

9.

Та чуда не зникли. І сталося чудо —
За всі ті світильники і за бої
Знайшлися ще люди в людським кураї,
Знайшлися і будуть знаходитись люди.
Мітичний мій Гетьман з моєї країни
Кричав у Берліні: — Не смійте! Пиши!..

І з празького гетта виходить
Семен Якерсон з України,
Сховавши Давидову зірку
В найкращу скарбницю душі.

Збирали тоді в українському колі —
Самі обездолені, жовті і голі,
І ти щось носив у фашистській газеті,
І ти роздавав щось хоч дітям у гетті,
І плакали чорні поля України,
Словацькі і польські поля,
І вже на прокляття Берліну
Вставали не люди — а Мати-Земля!

* * *

Прощайте, Сотнику. Нові приходять теми...
Земля Шевченка... Океан... і хліб...
Дозвольте ще
Покласти цю поему
Букетом пролісків
На Ваш забутий гріб.

5-7 березня 1966 р.,
Вашінгтон

МОРДОВІЯ

Видатному мистцеві Опанасові Заливасі

У Нью-Йорку

Очима — вікна.
А в кімнаті
Високі чола білих стін.
Будь хоч і сто раз головатий —
Ти перед ними сам, один:
Високі чола білих стін,
Що мовчки хиляться до тебе...

За вікнами — ньюйоркське небо.
В паризьких рамах — небо України.
По радіо — розкішний Каталані...
Але морозять невідступні стіни,
Немов і я вже з вами на засланні:
Зника Нью-Йорк, і в нім переходовий я,
Бо справжня лиш вона —
Мордовія.

Летять волторн стрімкі потоки,
Сміються й плачуть скрипалі,—
Купаюсь в радощах барокко
Серед весняної землі...
А в тебе
Вистежені кроки
Та й ті —
Землею без землі.

У Мордовії

Глуха печаль снігів Мордви.
Мордва. Мордовія!..—
Погорда
В самому слові, а живи!
Встає всесвітній держиморда
З-поза залізної трави.

Поросте залізною травою
Не одно чоло.
Над тобою, спражньою, живою —
Лапу занесло!

Ти — предвісником аварії,
Чи вогнем нових ракет?
«Хороша страна Болгария,
А России лучше нет!»

Не росте, не повнокровіє
Твій сибірський силует.
«Хороша страна Мордовия,
Но России лучше нет!»...

Б'ють босоніж Ванька з Машею
Із гармошкою ракло.
Всеросійською парашею
Вже й за Місяць потягло...

У Нью-Йорку

Високі чола білих стін.
В чужинній рамі — українське небо.
Надколений філядельфійський дзвін
Ще не дзвенить, Нездолана, для тебе.
Мені ж під руку трапивсь Каталані...
Усе навкіс, на скошенім екрані.
І засмутилася жоржина —
Моя дружина.

У Києві і в світі

*(Комуністи вибили Шевченківський вітраж у Київському
університеті ім. Тараса Шевченка — роботи Алли Горської,
Опанаса Заливахи та ін. друзів).*

Їх вибивали серед ночі
Із люті сковані ножі;
Виколювали —
Наче очі мого народу!—
Вітражі:
В мовчанні університету,
В заціпленні зімлілих стін
Трощили вітражі Поета
Усіх на світі Україн.
«Вперьод, за Леніна!» — і змаху
У скло, неначе у чоло!..
І Опанаса Заливаху
Північним снігом примело...

Дізналась Непокірна Алла.
На Гірці сонце зустріча.
Не витримала, заридала
Край Володимира плеча:
— І доки будемо в полоні?!

Але Шевченка горда мідь
І в Києві, і в Вашингтоні,
Не похитнувшись,— стоїть!

Народня пісня про Опанаса Заливаху

Опанасе, Опанасе,
Золотії руки,
За що тебе, Опанасе,
Кинули на муки?

За те, брате Опанасе,
Що в чужім розгоні
Вигарцьовують під нами
Мальовані коні!

Хай би були розбійники,
Святії чи юди,
Та між нами, Опанасе,
Мальовані люди!

Хай би були, Опанасе,
Чи добрі, чи злії,
Та не мертві, а живії,
Живії, живії!..

Усесвітні задвірки

Летять волторн стрімкі потоки,
Сміються й плачуть скрипалі,—
Купаюсь в radoшах барокко
Серед залізної землі...

А в тебе —
Вистежені кроки,
Та й ті
Землею
Без
Землі.

Холонуть очі-холодини.
Гріхи вклоняються гріхам.

Нема вселюдської людини,
Але живий останній хам,
Якому й музика, мій Боже,
Ніщо уже не допоможе:
Твої воскресні вітражі
Йому ворожі і чужі.

В Україні-Мордовії

Гусинці. Харків. Ленінград.
Зелений Клин. Вітри Сибіру...
Та Україні ти повірив,
Позбувшись чужих принад.
У непокірний Станиславів
Щаслива доля привела,
І крила крилились —
Для слави
Всеукраїнського орла,
І загорялися вогнями
Пекучих фарб твої сонця;
Сорочка, вишита піснями,
Була до серця й до лиця!
Ти оспівав, та не чужинку,
Не голоножицю бездіт...
Свою безсмертну українку
Ти вивів павою у світ!..

І повели... в мордовські далі,
І далі все, як у кіно,
І мов колись на Кос-Аралі
Упало знов: «Запрещено!»
Сконфіскували й фарби, брате,
Що об'явилося — замаж!
Лиш одного не зруйнувати:
Душа, мій брате,— не вітраж!

У Нью-Йорку

Летять волторн стрімкі потоки,
Сміються й плачуть скрипалі,
Купаюсь в radoцax барокко
Серед бурхливої землі...
А в тебе —
Вистежені кроки,
Та й ті — землею без землі.

Кружляють ночі кажанами.
Останній хам нагнувся над нами.
Очима — вікна.
А в кімнаті
Високі чола білих стін.
Будь хоч і сто раз головатий —
Ти перед ними сам, один!
Морозить невідступні стіни
Гарячкою великих душ...

У Мордовії

Тебе іще немає, Україно,
А вже явивсь твій Муж!
Червоні очі правда коле,
І, мов пістолями до скронь—
Юрка Чупринки, Чорновола
І Караванського вогонь!
Кружля надія синім птахом,
Гримить новітній заповіт:
До тебе, друже Заливахо,
Ще прийде позувати світ!
До серця гулиш, мов до рани,
Вістки невтішні із ООН;
Вже і в силучі тегерани
Заповз земний хамелеон;
І червом у народну душу
Впивається розтлінне зло...

У Нью-Йорку

П'ю музику... А душу сушить
Оте надламане крило...
Летять волторн стрімкі потоки,
Сміються й плачуть скрипалі,
Купаюсь в radoщах барокко
На Вашінгтоновій землі...
А в тебе
Вистежені кроки,
Та й ті
Землею без землі!

Завтрішнє

Глуха печаль: снігів століття,
Сухої крові, мертвих мрій
І патентованих повій
Без міжнароднього лахміття!..—

Є чим тривожитися, брате!..

Але росте народній Муж:
Нічого вже не вдіють ґрати
Супроти повнокровних душ!
Весняний гін і рев свободи
Не приховати за міраж,
Не знищити тебе вже зроду,
Бо велична душа народу —
Це не вітраж!

**Травень, 1968 р.
Нью-Йорк**

ЗМІСТ

Дитяча поема про 1933 (1933 р. — м. Полтава)	5
Гофманів день (1945, 1946 — Відень, Новий Ульм)	6
Пані Герта (1946 — замок у Кавфбойєрні, Баварія)	10
Містечко під горами (1947 — Мюнхен, 1983 — Нью-Йорк)	11
Проща (1948 — Авґсбург)	13
Штаб отамана Махна (1952, 1953 — Мадрид, 1959 — Бофало, Нью-Йорк)	22
Листи до Адама Міцкевича (1949 — Ріом, П.де Д., 1950 — Париж, 1953 — Мадрид, 1962 — Нью-Йорк)	27
Листи до батька в Сибір (1961 — Нью-Йорк)	39
Семен Якерсон з України (1966 — Вашингтон)	53
Мордовія (1968 — Нью-Йорк)	58

Друкарня «МЕТА»

Нью-Йорк